

Leve det gamle, det nye Norge!

Taler

Bjørnstjerne Bjørnson

Dato

29 juli 1897

Sted

Ilevolden, Tronhjem

Omstendigheter

Olavsdagen

1 Kong Olav Haraldsson og Olav den Hellige er ikke den samme. Den første, som vi kjender ham fra Snorre og vore Historikere, er bare Fodstykke for den andre, som i fem hundre Aar steg saa høit og gjorde saa stor Gjerning i Det norske Folk, at ingen norskfødt naar ham til Ankelen.

5

Det kunde ikke have været saa, hvis ikke ogsaa den første, kong Olav Haraldson selv, havde været en stor Mand, - større end han nu ofte synes. Protestantismen har havt sin Mening med at forkorte ham, og den Bondeforgudelse, vi har gaat igjennem, og som i Grunden intet andet var end Selvoppholdelsesdrift og derfor gjorde mere godt end ondt, - den forledede mange til at tage Parti for Bønderne mod Kongen. Men det er omtrent som at tage Parti med Jøderne mod Jesus. Olav Haraldsson var det Nye; var Kulturbæreren; i hans Retfærdighed og Død skulde de andre fornyes. De trængte saart til det.

15 Snorre Sturleson har set ham, just slik han var, hos ham har Olav Haraldsson sin fulde Høide. Snorre samler sin Dom i disse faa Ord: "Landsfolket reiste sig mod Olav, fordi han var retfærdig. Men Olav vilde heller opgive sit Kongedømme end sin Retfærdighed".

20 Et stolt Eftermæle for en Konge-Reformator! Kong Olav Haraldson vilde bygge den retfærdige Guds Trone over dette Folk; men for hver Sten, han bar op til den, ramlede en ned af hans egen Trone. Han saa det, men blev ved at bære op.

25 Og denne Konge, som gav alt, Rige og Liv, for saa højt et Maal, han begyndte som vild Viking. Det er to Ting, som mest har gjort ham saa kjær for mange, fra vi var unge, og her er den første: han er den utviklingsrikkeste Skikkelse i vor Historie.

30 Slige som Olav Trygvesson, Peder Wessel, Henrik Wergeland er født færdige.
De lever sit geniale Solveirsliv fort, i et Drag, og aander sin Sjæl ud - ikke i
Døden; den kom over dem som en Tilfældighed, de selv ikke ænsed større; nei, i
Folkets evige Ungdomssommer. Der blir den ved at være Sjælenes Sjæl.

35 Men Olav Haraldsson er Folket i Vækst. Olav Trygvesson kristnet det; men lod
det ellers være som det var, og det samme gjorde han med sig selv, glad, ligesæl,
straalende, uden synderligt Foresyn, hvad ogsaa førte til hans og Rigets Fald.

Om Olav Haraldsson fortæller derimod Snorre, at han med Anger omvendte sig
40 selv fra Vikingelivet og alt det, som fulgte med. Dernæst vilde han ha alle de
andre omvendte. Uden Afslag fordi om en Mand var af høi Byrd. Snorre siger
udtrykkelig, at dette var det især, som forargede.

Maal ham saa paa hans Samtidige i Norge! Fædrelandsbegrebet var endnu ikke
45 fæstet; Lydigheden mot Overkongen noget mere; men heller ikke den. Det gaar
altsaa ikke an at lægge strenge Maal forsaavidt. Men ærlig Færd havde de Begreb
om; Svig vidste de, hvad var. Jeg har nu læst Snorres "Olav den Helliges Saga"
om igjen. I Skildringens Uvæld og Kunst er den et Mønster for alle Folk og
Tider. Æmnet er ogsaa det stærkest spændende.

50 Ligevel har jeg ofte ikke aarket at læse mere end et Par Blad paa en Gang, saa
væmmedes jeg ved den Falskhed, den underfundige Havesyge, som omgav
Kongen. Hvad havde han ikke selv for høit Begreb om Ærlighed; hvor færdedes
han ikke sand og trofast iblant dem! Regner vi med det og tillige med hans
55 hårdebrede, blodfulde Kraft, saa kan vi neppe undres ved, at Harmen stundom
flød over. Vi undres heller ved, som han kunde tæmme sig. Manden var jo et
eneste voldsomt spændt Viljeknytte. Blodet sprængte paa, det stak med Ild; i de
mægtige Øine lued den.

60 Vi maa følge hans Vækst gennem Med- og Modgang frem til Stiklestad, der han
stupte med sin Sag og lavde sig selv i Guds fang, tryk paa, at begge var hans. Da
faar vi Ærbødighed. Her var udført et Stykke Arbejde! Se ogsaa paa dem, som
fulgte ham i Landflygtigheden eller endog søgte ham der og siden fulgte ham
hjem igjen til den sidste Kamp. Her var udført et Stykke Arbejde! Vi kan maale
65 Alvoret paa Sagnlængselen, Sagndigtningen, som følger Toget mod Nord
ligesom Trækfuglene Sommeren for at ruge i den. Vi kan maale det paa

Kongens Krav til dem, som strømmed til ham andetsteds fra, at de skulde lade sig døbe eller gaa sin Vej. Han havde dem behov, hans Hær var liden mod
70 Bøndernes; men det hjalp ikke. For os kan slig Daab se ud som bare Form. For ham var Daaben et himmelsk Under, som straks omskabte.

Der er en Udvikling, som især er Hovedets Sag. Men Olav var en Handlingens Mand, hos ham var Alting døbt af Vilje, og den selv var døbt. Her er det Andet,
75 som mest har gjort ham saa kjær for Mange, fra vi var unge. Af alle, som har indvirket paa norsk Skjæbne, er han den viljestærkeste. Det er især Viljemennesket i ham, som har holdt mig fangen, fra Gut af.

Viljen virked saa umiddelbar, at nogle droges til i Liv og Død, andre taalte ham
80 ikke. Han maatte selv gaa afveien, for at det, han vilde, kunde faa skinne paa dem.

Olav Trygveson var fager og vindende for alle. Olav Haraldson alene for dem, som blev viljedøbt af ham.

85 Efter Kyndiges Dom var Olav Haraldson en stor Hærfører, likesom han var en udmærket Lovgiver. Dette kunde nok lægge Glans om ham, ligesom hans sømmelige, kongelige Færd i det Hele. Men det var hans indre Liv, som var det koglende ved ham. Øinene bar Bud fra det, Væsenet var tungt af det. Som Regel
90 var han faamælt; men hvad han sagde, blev husket; især var hans Raad uforglemmelige. Mangen Gang sagde han forud, hvad som vilde hænde dem, han talte med eller talte om. I hans Hænder var Lægekraft. Selv hans Allernærmeste havde ærbødig Sky for ham. Den meddelte sig fra dem til hans Fiender. Der var noget ved ham, som fristet dem til at fælde ham; neppe var det
95 gjort, saa forfærdedes de. De maatte gjøre denne Udaad, før de kunde blive bedre.

Straks han var død, skjedde alt, han vilde. Borte var Fremmedherredømmet, samlet var Høvdingerne, kristnet var Landet, hans Søn paa Tronen, Norge fikk
100 Rang med andre selvstændige Riger, ja over deres, som nylig havde begjært det. Olav i sit Skrin virket det altsammen. At han blev Folkets Helgen faldt af sig selv. Det betyder, at han i deres Tro blev Norges Overstyrer ved Guds Trone. Den Tids Mennesker følte Sky for selv at tale med Gud: de maatte ha en til at gjøre det for sig, en av deres egne, som de vidste stod høit hos Gud.

Hvad Olav har faaet af dem at udrette op igjennem Tiderne, skjønner vi atter paa Sagnene; efter dem havde han allerede i levende Live kunnet Alt! Disse Sagn er Troens Afglans over Folkemindet lige til nu. Det skjønnest ogsaa af

110 Pilegrimenes Skare til hans Grav. Fra alle kristne Lande kom de, selv fra de fjerneste; der staar, at Vejene var fulde af dem. Ogsaa denne Skare giver Gjenskin af Nordmændenes egen Tro. Det var naturligvis Nordmændene, deres Fortællinger og lysende Øjne, som fra først af havde faaet dem ivej.

115 Vi tør uden Overdrivelse sige, at al norsk Mandsvilje til det Gode i fem hundre Aar søgte hans Forbøn; at alt Held, som fulgte den Enkelte og det Hele, i deres Tro skyldtes Olav den Hellige.

Vore Historikere har neppe værdsat høit nok det Tab, vi led, da vor norske
120 Helgen ble gjort utlæg i Norge. Vi maa sætte os ind i, hvad han betød for hver enkelt: et skinnende Barneminde, et Fang fuldt af Gaver, et Øie over deres Færd, en god Tilflugt, alles Forbeder, Himmelporten. Eller hvad han betød for dem som Frænde. I ham blev de alle Frænder. I hans Martyrdød blev de ét Folk; den gjorde Ende paa Fremmedherredømmet. Han var Landets Værn, dets Fane, dets
125 Lov, dets høieste Ærestinde.

Vi maa prøve at forstaa, hvordan det tog sig ud for dem, da han havde været dette i fem hundre Aar, og det saa lærtes, at Altsammen var Bedrag. At det var unyttig at bede Hellig Olav hjælpe dem hos Gud. Ja, det var Synd. Hvis denne
130 Synd gjentog sig, var det Sjæls Fortabelse! Vi kan maale Harmen og Sorgen paa, at saa mange av de Præster, som lærte det, uden videre blev slaat ihjæl. Vi skjønner, hvor nær det var, at de fleste blev slaat ihjæl. Hadde de bare havt ledende Mænd! Men det havde de ikke. Vi maa prøve at forstaa, hvad de tabte i Mod, i Tro på sig selv, vore Forfædre, dengang de saa, at Intet skjede, Intet
135 nyttet. Da Hellig Olav og Jomfru Maria, Jomfru Maria og Hellig Olav blev udjaget af Landet, deres Kirker vanhelliget og ranet, ofte ødelagt. De maatte da vel føle det, som de selv var gjort utlæg.

Olav den Helliges Land uden Olav, det maatte for de fleste være som Landet var
140 bestemt til at dø. Hjertet var skaaret ud af det.

Slig Troskab og slig Smerte er ikke Tab i og for sig. Dengang naadde det norske Folk større Dybde i Følelsen. End de Samtaler de havde, naar de i den Tid mødtes! Og den hemmelige Gudstjeneste med Hellig Olav blandt sig! At have

noget saa inderlig kjært gjør Livet rigere; at tabe det med Smerte gjør den poetiske Undergrund rigere. Hellig Olav findes igjen i Folkesjælen. Han har været med at lægge Strengene i den og at stemme den.

150 Vi vil nok skjønne det, straks Olavsdagen varsles. Skjønt det skjer efter flere hundre Aars Fravær, skal vi nok faa høre, at her har vi stødt paa en gammel Vise, som engang laa paa alles Munde. Den synger sig selv.

Ja, som det gaar med Draumkvædet i vore Dage, netop nu udgravet igjen. Der
155 sidder vi og kjender det, skjønt Visen, siger lærde Mænd, er fra Aar tolv hundre og tyve, eller saa omtrent. De samme lærde Mænd mener, at Kvadet netop er laget om Hellig Olav og skildrer et Syn ind i det store Ukjendte, som han har faat Lykke til, Olav den benaadete Søn, Olav den høitelskede Søn, som Navnet Olav Astesøn betyder. At høre Draumkvædet er som at føres dybere og dybere
160 ind i en gammel Minegang i Folkemindet. Engang for mange hundre Aar siden fyldtes den i en Skadeflom og blev halvvejs glemt.

Aldeles som det gik med Olavsdagen! Fra denne gamle Minegangen i Folkemindet, som nu atter aapnes, skal vi nok atter bryde nye Gange til begge
165 Sider og drage megen Rigdom frem.

Jeg spaar, at naar Klokkerne kimer for Olavsdagen over det hele Land, vil vi kjende det, som ringte det - ikke fra bare Bakken, som Kirkerne vore nu alminnelig staar paa, men fra Bjørkelien, fra Gran og Furuholtet, fra Havskjøret.
170 Det vil kjendes som den norske Naturen da flytter tættere til. Og som vi selv gaar tilmøtes med Forfædrene vore, ikke dem alene, som vi selv har kjendt, nei, dem som har brudt op Landet for os med Sværd og Plog og Sang og Lov. De, som faldt paa begge Sider for os ved Stiklestad, og paa saa mangen anden Plads, deriblant den, vi nu staar paa. Og de, som i stille Arbeide gjenreiste Landet for
175 os efter hver Ufærd, som de Styrende førte det op i.

Jeg spaar, at de, som taler i Kirkerne paa Olavsdagen, kommer til at tale om mere end Jøderne og Jødeland; de kommer ogsaa til at tale lidt om Norge og Nordmændene. Altså ikke fra bare Bakken, de heller.

180

Ligesaa vil det gaa med Sangene derinde, Salmerne. De vil komme til at lægge Tone til mere end vor Sjælepine og vore Drømme om et hinsides. Komme til at smage af vor salte Havkyst, farves af vore Skoglier og af Vinter vejret. Bære

185 Billede af den Skjæbne, som blev Folket tilskaaret af Landet og af Kampene for
det og i det.

Efterhaanden maa Olavsdagen drage dette udover paa de andre Helgedagene.
For det vil snart bli aabenbart, at saaledes vender mange Sind tilbage til Kirken,
190 som nu var borte. Skal Kirken sanke dem ind igjen, maa den søge dem der, de er.
Efter den Regel, at ham, du vil vinde, hans Kjærlighed maa du finde.

Her er vor! Vi er efterhaanden blit noget mere end Ænkeltmennesker; optat af
mere end vor egen Sjælstilstand. Vi er blevet et Samfund af Medansvarlige, et
195 Fællesskab til Fædrelandets Ære og Velferd. Her er vi, her staar vi nu i en alvorlig
Kamp! Endelig engang vil vi atter, hvad Olav vilde; gjøre dette Landet til vort.
Endelig engang som han fri det helt fra Fremmedherredømmet. Det skulde vel
ikke være under Kirkens Værdighed at komme med paa det? At møtes med
Hellig Olav i det?

200 "Saa længe Olav sad i Kongesædet", siger Snorre, "prøvet han at gjøre det beste
(mærk Ordene: "det beste"!): først at fri Folket fra Fremmede Herrer, dernæst at
omvende det til den rette Tro, endelig at sætte Landets Lov og Ret".

205 Olav Haraldsson saa det Ene i det Andre. Skulde Kirken i vore Dage ikke ogsaa
kunne det? Et selvstændigt Folks retskafne Liv, kan vi sige, var Opgaven. Daglig
sandede Olav, at under Fremmedherredømmet kunde vanskelig et retskaffent Liv
føres. I det var Fristelse til Tvesind.
Endog gjæve Mænd faldt for den; det gav alt for let Skalkeskjul for egen Vinding
210 i et evindeligt Kjøbslag. Dette vilde Olav Haraldsson have Ende paa, om det
skulde koste Rige
og Liv. Saaledes forstod han sit Kald som Konge og Kristen. Er det under
Kirkens at vække et saa stort Foredøme?

215 Han vilde omvende Folket til ærligt norsk Frændesamfund. Paa Olavsdagen kan
de, som taler i Kirkerne, ikke slippe for at fortælle det.

Men derfor vil vi ogsaa have Olavsdagen op igjen og Kirkerne aabne paa den. Vi
tror, at større Velgjerning kan Kirken ikke gjøre sig selv end atter at formæle sig
220 med Norges Selvstændighedsarbejde. At ingen større Velgjerning kan den nu
gjøre os end at rydde ud, hvad som giver Tvesind i Fædrelandsfølelsen. Den er
bestemmende for det meste.

225 Eller tviler nogen paa, at vi atter lider under det? Her staar vi paa Olavs Dag
udenfor hans Kirke og kan ikke holde Gudstjeneste der. Den er stængt for vor
Tale, for saadan norsk Tale, som jeg nu fører. Hvorfor er den stængt? Havde vi
vor egen Konge, som ikke behøvede at tage
Hensyn til andre end os, var den da stængt? Nej, saa var vi der inde med Kongen
230 som første Mand. Saa hørte han og vi sammen idag, hvorledes Olav Haraldsson
levde og døde for dette Folks Selvstændighed, at deri saa han sin kongelige
Kristengjerning.

Dog - vi skal ikke klage, naar vi kan handle. Man har tvunget os til det. Vi, som
235 har Arven i vort Blod, vi staar her udenfor Kirkevæggen og vil ind med vor
nationale Sag for at faa den viet og velsignet. Baade vil Kirken selv paa det vinde
større Evne iblandt os, og vil den gjøre
vor Kamp skjønnere. Fri den fra megen Usseldom, saa den kan bære større Frugt
for manges Liv.

240 Det er nemlig ikke Maalet alene, som det kommer an paa. Det er først og fremst
Kampen, at vi paa den maa blive bedre. Netop hvad Olav Haraldsson forstod,
og hvad han selv blev. Menneskene var og er saa veke, saa falske, saa færdige til
Kjøbslag for Freds og Vindings Skyld. Alene i Kampen kan vi renskes. Kampen
245 for en stor, samlende Sag er derfor nu blevet det nødvendigeste af alt nødvendigt
i dette ufærdige Land, - ufærdigt, fordi Folket er det. Vor nationale Æresfølelse
maa blive Gudsfølelse. Her kan Kirken hjælpe.

Hermed haster det! At naa den hele Statsselvstændighed nu straks, - undertiden,
250 naar jeg ser paa dem, som staar imod os, hvor mange de endnu er, og hvorledes
her kjæmpes, da tviler jeg paa, at vi fortjener det. Men at adle vort Sind i Arbejde
for et nyskabt Norge, et ved os nyskabt Norge, dermed haster det. Her kan
Kirken hjælpe.

255 Op med Kirken paa Olavsdagen!

Det gjælder nu som paa Olavs Tid: Norge ligger under for fremmed Magt, bare
saa længe det ikke er enigt. Et enigt Norge faar, hvad det har Ret til, jævnsides
andre selvstændige Folk.

260 Norske Bymænd og Bønder: andre tør nu ikke engang ud med Nøklerne til de

forskjellige Kirkeporter paa Olavsdagen, men blir I bare enige, saa husk, at I har Hovednøkkelen! Til Kirkerne som til mere. Læg den ind i Røstseddelen nu til
265 Høsten, den og det norske Flaget, den ene i det andre. Saa hjælper I barna til bedre Vilkaar for et retskaffent Liv, end mange af os har havt.

Hvorfor kan jeg ikke bede den norske Kvinde om det samme? Hun, som staar i Barneflokken, i en selvstændig Gjørning i Hus eller Forretning, hvorfor skal
270 hun ha mindre Værdighed og mindre Magt, naar det gjælder Kirken og Folkeæren?

Men saa venter vi ogsaa af Mændene, at de handler som de, som har Fuldmagt af flere.

275 Paa Olavsdagen skal Norges selvstændige Fortid frem til Held for en selvstændig Fremtid. Paa den skal begge knyttes sammen i vor Vilje. Kanske er der lidt Arv i den af Olav Haraldsons. Kanske den ogsaa som hans, naar Kirken hjælper, kan vokse i Mod og Offerkraft.

280 Dette Ønske vil vi tilslut samles i! Vi vil løfte det for Kong Olav Haraldson og vort Fædreland fra denne mindstore Plads. Her har Norges Skjæbne ofte været afgjort. Her har han selv gaat, røslig og mandig med Norge i sit Sind. Sikkerlig saa han Byen med Bakker, Fjord og Fjeld i det Syn, han havde, sidste Gang han
285 red ind i Landet. Naar Ønsket løftes herfra, faar det kanske lidt af den Evne, hans Klokke, «Glød», havde derborte fra Clemenskirken: at høres i Dagningen foran Afgjørelsens Stund flere hundre Mil borte. Og da at sætte Brand i Sindene.

290 Leve det gamle, det nye Norge!

Kilde

Dokumentasjonsprosjektet (www.dokpro.uio.no)

URI

295 <https://www.virksommeord.no/tale/leve-det-gamle-det-nye-norge>